

Výskyt strakapouda velkého severoevropského (*Dendrocopos major major* /L./) na Pardubicku

Spotting Greater Spotted Woodpecker (*Dendrocopos major major* /L./) in the Pardubice region

Ladislav Štancl, Helga Štanclová

Úvod

Severoevropská subspecie strakapouda velkého se u nás vyskytuje v podzimních a zimních měsících od září do začátku dubna (HUDEC 1983). Dříve se předpokládalo, že se objevuje pouze za velkých invazí (např. JIRSÍK 1925, 1949 a další). JIRSÍK (1935) píše, že někdy podniká invaze v ohromných masách ze severu a severovýchodu a zaplaví i jižní Evropu. Teprve v novější době se předpokládá výskyt i mimo tuto dobu (MATOUŠEK 1956, HÁJEK 1959, HUDEC 1983). Výskyt těchto jedinců byl datován především podle zvýšeného počtu strakapoudů nejen v lesích, ale i v bezlesích krajinách (TICHÝ 1936, JIRSÍK 1935, ČERNÝ 1936, MUSÍLEK 1946 a další), dříve i podle zastřelených ptáků.

Výskyt na Pardubicku

O výskytu tohoto strakapouda na Pardubicku mnoho údajů nenalezneme. Pouze MUSÍLEK (1946), MUSÍLEK a ČERNÝ (1936) a v novější době ŠTANCL a ŠTANCLOVÁ (1987) se tomuto problému blíže věnovali. Především MUSÍLEK (1946) shrnul tehdejší znalosti o jeho výskytu v této oblasti, hlavně z let invazí 1929-30 a 1935-36. Uvádí také některá data z doby mimo těchto nápadných výskytů, např. z r. 1921 a 1931.

Ovšem hromadný a nebo velmi nápadný výskyt strakapoudů velkých v zimních měsících nemusí znamenat, že se jedná o zálet a zimování severovýchodních ptáků. Tak tomu bylo např. v zimě 1990-91, kdy se ve vesnicích objevilo větší množství těchto šplhaviců. Ti zde hojně navštěvovali ptačí krmítka a byli nápadní i laikům. Mezi odchycenými a kroužkovanými jsme ale nemohli určit ptáky této subspecie.

Zbarvení a velikost

Podle literárních údajů (např. JIRSÍK 1949, HUDEC 1983) liší se obě subspecie především tvarem a velikostí zobáku a zčásti i délkou křídla a zbarvením, především bílých částí perí. Podle našich zkušeností na odchycených ptácích převládala ve zbarvení čela a spodiny těla především barva bílá, u některých jedinců se zdálo být i dosti „zašpinělá“. U mnoha z nich byla špinavě hnědobílá barva nahrazena skořicově hnědou. U zvláště silných a velkých jedinců byly tyto partie až svítivě stříbřitě bílé. Pár takto zbarvených se zdržoval např. na krmítku v Rohovládově Bělé za silného výskytu strakapoudů v zimě 1981-82 v době od 10.10. do 28.3. Z invaze 1935-36 uvádějí zástih 44 ex. MUSÍLEK a ČERNÝ (1936). U těchto ptáků rozlišují 6 barevných odstínů pro spodinu těla od bílé po hnědou. Z nich nejvíce bílou - 54,54 % a hnědavou - 20,45 %. Hnědou barvu měli 4, nahnědlou 3, šedohnědou a bělavou 2 strakapoudi.

My jsme jako hlavní znak při určování chycených ptáků používali tvar zobáku, jak je uvedeno v práci JIRSÍKOVĚ (1949). Na přiložené fotografii pořízené dne 10.10. 1981 na strakapoudech chycených současně v 8,00 hod. ráno, je jasně vidět rozdíl mezi oběma typy zobáku. Při bližší kontrole většího množství chycených ptáků v zimních měsících jsme zjistili, že mezi oběma typy zobáků, existuje ještě přechodný tvar. Je to znázorněno na obr. 1 pod písmenem B. Podobný tvar se u letní populace nevyskytuje a tak je oprávněná domněnka, že i tito strakapoudi jsou z území subsp. *major* a nebo z oblasti přechodu subsp. *pinetorum* do subsp. *major*.

Tab. 1: Délka křídla.

Tab. 1: The wing length.

<i>Dendrocopos major</i>		<i>major</i>		<i>pinetorum</i>	
autor	počet ex.	délka mm	pohl.	počet ex.	délka mm
autoři	11	135 - 143 ± 139,5	♂	24	135 - 144 139,2
	5	140 - 148 ± 143,3	♀	17	133 - 142 137,6
Jirsík (1935)	?	136 - 145 (až 148)	♂♀	?	131 - 138 (od 131)
Jirsík (1949) (invaze 1935)	?	138 - 143 136 - 147			
Musílek, Černý (1936)	44	138 - 146 ± 139	♂♀		
(podle Harterta)	?	138 - 143		?	131 - 138
Matoušek (1956)	1	140/142	♀		
Hájek (1959)	1	148	♀		
Klúz	?	135 - 150	♂	?	138 - 140
	?	135 - 150	♀	?	139 - 142
Hudec (1983)	21	138 - 145 ±141,2	♂	15	127 - 144 135,6
	23	136 - 146 ±139,7	♀	7	131 - 137 134
(podle Vaurie)	10	136 - 147 ±140,7	♂		
(podle Dementěva)	261	135 - 150 ±143,4	♀		
	201	135 - 150 ±142,2	♂		

Jak je vidět z předloženého materiálu, průměrná délka křídla se značně mění podle množství dat, která mají jednotliví autoři k dispozici a vyrovnává se teprve při větších seriích.

V našem materiálu máme ještě několik měřených ex. s typem zobáku B (viz obr.1): délka křídla u 3 samic: 137,5, 140,0 a 142,3 a u 2 samců: 138,5 a 142,0 mm.

Protože křídla u téhož ptáka nejsou stejně dlouhá, uvádíme pouze délku křídla levého. Rozdíl mezi levým a pravým křídlem činí 1-2 mm, v některých případech až 4 mm. Dne 8.11. 1972 činil tento rozdíl u kontrolovaného samce 5 mm!

Výběr kontrolovaných jedinců byl náhodný, podle časových podmínek. Proto také z několika stovek odchycených strakapoudů velkých, bylo blíže kontrolováno pouze 74 ex. (měřeno a váženo). U subsp. *major* to bylo 11 samců a 5 samic.

U některých strakapoudů jsme zjišťovali i jiné biometrické údaje. Např. délku ocasu, délku zobáku od nosního otvoru a od kořene a délku běháku. Šířku a výšku zobáku pro malý počet srovnávacího materiálu neuvádíme. Mimo to jsme měřené ptáky i vážili (viz tab. 2.).

Tab. 2: Další biometrické údaje.

Tab. 2: Other biometric data.

	pohl.	Hudec (1983)			autoři		
		n	mm	±	n	mm	±
ocas	♂				10	89 - 114	99,0
	♀				3	105 - 108	106,666
zobák od kořene	♂	17	26 - 31	29,0	5	25,8 - 29	26,88
	♀	18	26 - 30	27,4	3	25,7 - 27,6	26,766
zobák od nosního otvoru	♂				8	18,2 - 25,5	24,787
	♀				3	20,3 - 24,0	22,766
běhák	♂				5	25,1 - 29,1	26,98
	♀				2	27,6 - 29,2	28,4
hmotnost gr	♂				11	70 - 90	86
	♀				4	79 - 87	85,875

Doba výskytu

Většina autorů se shoduje v tom, že první severští strakapoudi se u nás objeví již v září a zdrží se až do března. FORMÁNEK (1983) však uvádí zástih strakapouda v Bělorusku, který byl u nás kroužkován ještě 21.4. Přehled z invaze v zimě 1935-36, kde je podrobně zpracován výskyt na kontrolovaných ptácích, publikovali MUSÍLEK a ČERNÝ (1936). Z této invaze uvádí NEČAS (1936), že se první objevili počátkem září a vytratili se do konce února. V materiálu, se kterým

pracovali MUSÍLEK a ČERNÝ (1936), byl v září zastížen pouze 1 ex. a nejvíce shodně v listopadu a lednu 24,99 %, t.j. téměř polovina všech strakapoudů.

My jsme ho zde za posledních 25 roků zastihli nejdříve 23.9. 1979 a nejpозději 29.3. 1976 a 28.3. 1987. Celkový výskyt jsme zpracovali v obr. 2. Na uvedeném grafu je dobře vidět, že se počet všech kontrolovatelných ptáků od září do konce roku neustále zvyšuje a vrcholí v lednu. V tomto měsíci jsme zde kontrolovali celkem 40 % všech chycených strakapoudů subsp. *major*. Jsou zde započítány i všechny kontrolní odchyty (viz dále).

Zhodnocení výskytu z let 1966-67 až 1990-91

Jak již bylo řečeno, není severská forma strakapouda velkého pouze invazivní pták, ale je ho možno zastihnout i mimo hromadný výskyt. Zpráva FORMÁNKOVA (1983) i naše výsledky dokládají, že část populace z kritických oblastí se může jižně případně jihovýchodně posunout téměř každým rokem. A naopak, naše výsledky odchycených strakapoudů velkých dokládají, že i při hromadném výskytu, jak tomu bylo např. v letech 1985-86, 1986-87 nebo 1990-91, mohou určité klimatické a nebo i potravní podmínky zapříčinit shromáždění většího počtu těchto ptáků na určitých místech. Přitom to nemusí být strakapoudi poddruhu *major*. Přiložený seznam kontrolních odchytů kroužkovaných strakapoudů velkých severoevropských na pravidelném odchytovém stanovišti dokládá, že se na již známá místa s možností získání potravy vrací i po více let. V jednom případě i po šesti letech. Na populaci zimujících strakapoudů má jistě vliv i hnízdní hustota v místě a širším okolí, což se ale nemusí projevit zimním soustředěním. Např. v letech nebývale silného hnízdní 1981-83, byl zimní výskyt zvýšen jenom nepatrně. Naopak v zimním období 1990-91, když předtím v roce 1990 jako hnízdoš téměř chyběl, činil podzimní průtah a zimování nejvyšší procento 8,019 % aniž by zde byl zastížen jediný exemplář subsp. *major*.

Tab. 3: Výskyt strakapoudů velkých v letech 1966-67 až 1990-91 a jejich procentuální zhodnocení podle odchycených exemplářů.

Tab. 3: Occurance of Greater Spotted Woodpeckers in 1966-19667 and 1990-1991 and their percent.

rook	<i>Dendrocopos major</i>		<i>pinetorum</i>	
	počet	%	počet	%
1966/67	1	0,729	3	2,187
1967/68	-	-	2	1,458
1968/69	nekontrolováno			
1969/70	1	0,729	3	2,187
1970/71	1	0,729	2	1,458
1971/72	1	0,729	-	-
1972/73	1	0,729	9	6,561
1973/74	-	-	4	2,916
1974/75	-	-	3	2,187
1975/76	2	1,458	5	3,645
1976/77	1	0,729	-	-
1977/78	1	0,729	6	4,374
1978/79	3	2,187	5	3,645
1979/80	3	2,187	-	-
1980/81	nekontrolováno			
1981/82	3	2,187	7	5,103
1982/83	-	-	3	2,187
1983/84	1	0,729	4	2,916
1984/85	2	1,458	6	4,375
1985/86	2	1,458	8	5,832
1986/87	1	0,729	9	6,561
1987/88	-	-	3	2,187
1988/89	4	2,916	7	5,103
1989/90	-	-	8	5,832
1990/91	1	0,729	11	8,019
celkem	29	21,141	108	78,859

Výsledky kroužkování

Všichni zde uvedení strakapoudi byli odchyceni na stejném místě v zahradě v Rohovládově Bělé 50.06 N 15.36 E. Ptáci odchycení na jiných místech nejsou zde zahrnuti, aby bylo zabráněno zkreslení výsledků.

V tabulce č. 3 jsou zahrnuti pouze odchycení ptáci u nichž byla určena příslušnost k jednotlivým subspeciím. Ale podle, v těchto místech pozorovaných ex., byl v mnohých zimních sezónách podíl severských daleko vyšší. Např. v roce 1986/87, kdy je v tabulce pouze odchyt 1. ex., se v místě zdržoval nejméně pár po celou zimu a ještě 18.3. 1987 máme poznamenáno, že podle zbarvení a velikosti, se zde objevil nový pár subsp. *major*. Ovšem bez osobní kontroly. Podobně např. v sezóně 1981/82 jsme kroužkovali 3 ex. subsp. *major*, 2 z nich, pár, s typickým vybarvením, třetí byl poněkud tmavší. Samici s kroužkem, patrně z tohoto páru, kterou se nám sice nepodařilo chytit, jsme 20.12.1982 zastihli při průtahu zahradou. Tím by se procento výskytu u subsp. *major* v některých sezónách výrazně zvýšilo. Na druhé straně ale ani všechny jedince subsp. *pinetorum* se nám nepodařilo zkontrolovat, čímž se situace celkově vyrovnává.

Dendrocopos major major - kontrolní odchyty

Většina ptáků byla kontrolována ještě v téže zimě, pouze 4 z nich po delší době.

datum kroužkování	datum kontroly
1. K 297 875 F+1.r.:03.01.1980	V:05.03.1980
2. K 297 849 M 2.r.:05.01.1979	V:12.01.1979
3. K 310 655 F+1.r.:16.11.1981	V:04.12.1981 31.12.1981
	V:18.01.1982 30.01.1982
4. K 333 358 M 1.r.:28.11.1988	V:08.01.1989 18.02.1989
5. K 297 866 F 1.r.:23.09.1979	V:16.02.1980
6. K 333 378 M 2.r.:01.01.1989	V:17.01.1989 27.01.1989
	V:18.03.1989 30.11.1989
	V:17.12.1989
7. K 333 223 F+1.r.:06.01.1985	V:11.01.1985 21.02.1985
	V:28.03.1987
8. K 333 257 F 1.r.:09.10.1985	V:01.01.1986 08.02.1986
	V:09.02.1986 22.03.1986
9. K 296 498 F+1.r.:01.02.1976	V:29.03.1976 12.01.1982

Hodnocení a závěr

1. V práci jsou zpracovány znalosti o výskytu *Dendrocopos major major* v oblasti Bohdanečska, resp. Pardubicka. Bylo zde přihlédnuto především k práci MUSÍLKA (1946) a MUSÍLKA a ČERNÉHO (1936).

2. Tabelárně a graficky je zde zpracován vlastní materiál získaný při odchycích v zahradě v Rohovládově Bělé, 50.06 N 15.36 E, v letech 1966/67 až 1990/91.

3. Pozornost ve zbarvení je zde věnována vybarvení čela a spodní části těla, dále tvaru zobáku a délce křídla.

4. Bylo zjištěno, že v zimní populaci strakapoudů velkých se vyskytují ptáci se třemi typy zobáků, jejichž tvar je uveden v kresbě.

5. Jsou zde zpracovány délkové míry křídla a porovnány s údaji v literatuře. Je uveden také poměr délky křídla v porovnání k subsp. *pinetorum*.

6. Jsou zde uvedeny i některé další biometrické údaje.

7. Doba výskytu je zpracována pouze na základě námi odchycených a kontrolovaných jedinců a porovnává s údaji v naší literatuře.

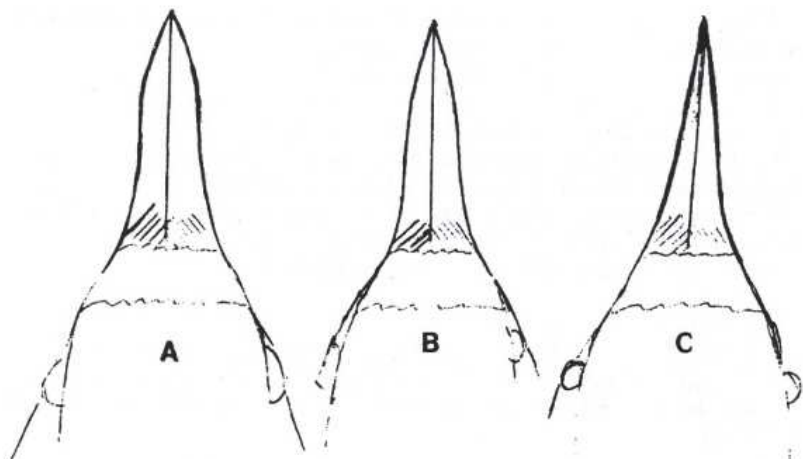
8. Na závěr bylo provedeno procentuální vyhodnocení zimní populace strakapoudů velkých na základě všech kontrolovaných ptáků v letech 1966/67 až 1990/91 a doplněno kontrolními odchyci *D. m. major* z této doby.

Summary

The paper deals with the knowledge of *Dendrocopos maior* in the Bohdaneč and Pardubice regions. Tables and diagrams show the material based on catchings in a garden at Rohovládova Bělá, 50.06N 15.36E in the period given. It was found that in the winter population of the Greater Spotted Woodpecker birds occur with three types of beaks demonstrated in the drawing.

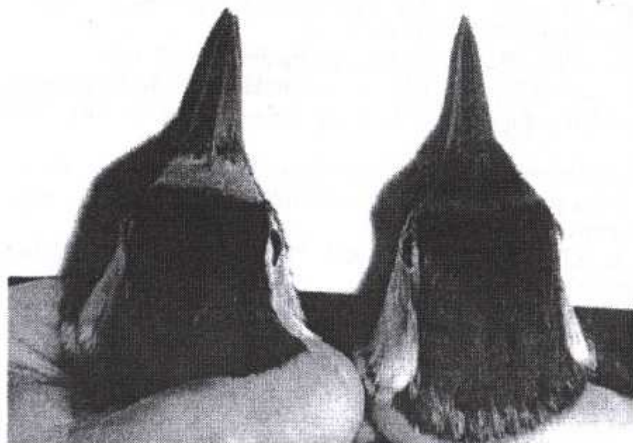
Literatura

- TICHÝ F., 1936: Velké množství strakapoudů. Československý ornitolog III.: 16.
FORMÁNEK J., 1983: viz: HUDECK., et. al., 1983: 213-215.
HÁJEK V., 1959: Nález strakapáda velkého severoevropského (*Dendrocopos major major*) na jižní Moravě. Sylvia 16: 273.
HUDEC K., et. al., 1983: Fauna ČSSR Práci III/1. Academia: 213-215.
JIRSÍK J., 1935: Jak žijí zvířata. Ostrava: 321-322.
JIRSÍK J., 1949: Naše sovy, II. vydání. Praha: 106-114.
KLÚZ Z., 1965: Pomocné ornitologické tabulky. Praha: 52-53.
MATOUŠEK B., 1956: Výskyt *Dendrocopos major major* /Linn./ v zime 1955/56. Sborník KM v Tnave II.: 87.
MUSÍLEK J., 1946: Ptactvo Pardubicka. Pardubice: 102-103.
MUSÍLEK J., ČERNÝ W., 1936: Invaze strakapáda velkého severoevropského (*Dryobates major major* /L./) na podzim a v zimě 1935 v ČSR. Sylvia 1: 5-8.
NEČAS J., 1936: Poznámky k poslední invasi křivky obecné (*Loxia c. curvirostra* /L./) a strakapáda velkého severního (*Dryobates m. major* /L./) v okolí Brna. Sylvia 1: 40-42.
ŠTANCL L., ŠTANCLOVÁ H., 1987: Ptactvo Pardubicka II. Bohdanečsko. Pardubice: 78.

Obr. 1: Tři rozdílné typy zobáků u zimní populace strakapoudů velkých (*Dendrocopos major*): A = *D. m. major*, C = *D. m. pinetorum*, B = přechodný tvar.

Fig. 1: Three various types of beaks in winter populations of the bird. A = *D. m. major*, C = *D. m. pinetorum*, B = transient type.

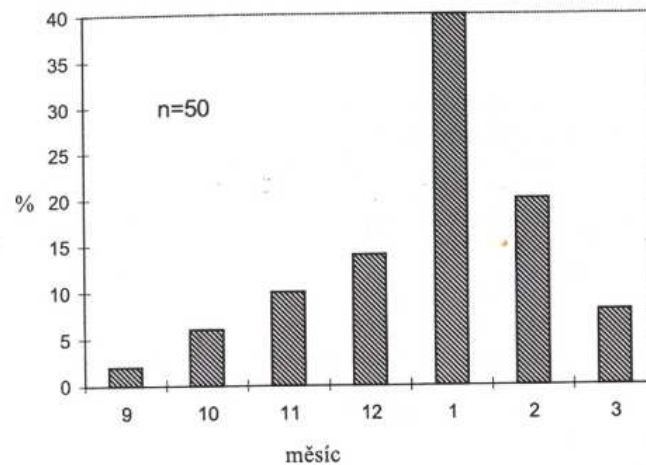

Obr. 2: Strakapoud velký (*Dendrocopos major*), Rohovládova Bělá 10.10.1981. Vlevo *D. m. major* samice, vpravo *D. m. pinetorum* samec. Foto: autoři.

Fig. 2: Greater Spotted Woodpecker (*Dendrocopos major*), Rohovládova Bělá 10.10.1981. Left *D. m. major* - female, right *D. m. pinetorum* - male. Photo: authors.

Obr. 3: Výskyt *Dendrocopos major major* v zimních měsících v období let 1966-67 až 1990-91 v Rohovládově Bělé.

Fig. 3: Occurance of *Dendrocopos major major* during winter months at Rohovládova Bělá in 1966-67 and 1990-1991.

Adresa autorů:
Ladislav Štancl
Helga Štanclová
533 43 Rohovládova Bělá, 43